

ISSN 1392-0391

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

Simonas Daukantas

Vilnius

VILTIS

1993

UDK 947. 45: 929 Daukantas
Li-191

Redakcinė kolegija:

Egidijus Aleksandravičius
Antanas Kulakauskas
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

Sudarytojai:

Giedrius Subačius
Egidijus Aleksandravičius
Egidijus Motieka
Rimantas Miknys

Recenzavo

hab. dr. *Vytautas Vanagas*

Leidinių parengti talkino

Raimundas Lopata
Vladas Sirutavičius

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS	7
<i>Elmantas Meilus</i> APIE DAUKANTŲ GIMINĘ	8
<i>Roma Bončkutė</i> PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBŲ" RANKRAŠČIAI	50
<i>Giedrius Subačius</i> SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ	63
<i>Saulius Pivoras</i> "VARGO PELĖ": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS	69
<i>Vytautas Berenis</i> SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA	90
<i>Zigmantas Kiaupa</i> SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI	104
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS	118
<i>Kazys Grigas</i> BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"	133
<u>Vytautas Jurgutis</u> SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"	142

II. RECENZIJOS	159
<i>Giedrius Subačius</i> KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS (EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS. PRIEŠ AUŠRĄ: JAUNIEJI DAUKANTO BIČIULIAI. – VILNIUS: ŽALTVYKSLĖ, 1990. 190 P.)	160
III. PUBLIKACIJOS	168
SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI <i>Parengė Vytautas Merkys</i>	169
IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ <i>Parengė Roma Bončkutė</i>	195
SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO PRATARMĖ <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	207
SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI <i>Parengė Zigmantas Kiaupa</i>	226
<i>Saulius Žukas</i> PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ "MEDEGA S. DAUKANTO BIJOGRAFIJAI" (1898 M.)	246
STRESZCZENIE	387
SUMMARY	394
ZUSAMMENFASSUNG	401
PENKTOJO TOMO AUTORIAI	409
ASMENŲ RODYKLĖ	411
VIETŲ RODYKLĖ	420

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ

Parengė Roma Bončkutė

Tarp gausių S. Daukanto rankraščių, saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne, yra trys užrašų knygos, kuriose randame žinių jo polinkiams, užmojams, ruošimuisi kūrybiniam darbui pažinti. Apie S. Daukanto išsilavinimą bei erudiciją, mėgstamiausias mokslo sritis, raštų šaltinius rašė J. Lebedys¹, apie jo kūrybinių interesų kitimą – G. Subačius². Jų išvadas siekiama praplėsti ir papildyti šia publikacija.

Minėtųjų užrašų knygų S. Daukantas nėra kaip nors pavadinęs. Tik vėlesni jo palikimo tvarkytojai šioms knygoms davė antraštes. Ankstyvesnės iš jų yra “Išrašai iš knygų apie etnografiją ir istoriją” (toliau IE; LLTIR, FI(SD)40) ir “Išrašai iš knygų” (IK; LLTIR, FI(SD)31). IE 22x17,5 cm formato prasto popieriaus, turi 36 lapus, prirašyti 29 lapai. Knygoje, be to, įrišta trys mažos balto popieriaus skiautelės ir vienas didesnio formato sulankstytas lapas, kur yra įrašas su 1833 m. data. Kiti IE įrašai nedatuoti, sunku tiksliau nustatyti jų įrašymo laiką. Tai išrašai lenkų, vokiečių, prancūzų, lietuvių kalbomis iš S. Daukanto skaitytų knygų, išėjusių daugiausia XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje (iki trečio dešimtmečio), kurių nemaža dalis spausdinta Rygoje, Dorpate (Tartu). Atrodytų, kad IE buvo rašoma Rygoje 1826–1834 m. Kai kuriuos šios knygos išrašus S. Daukantas vartojo, rašydamas “Istoriją žemaitišką”. Pastarojoje, taip pat

¹ Lebedys J. Lituaniistikos baruose. – V., 1972. – T. 1. – P. 304–326.

² Subačius G. Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. – Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai 7). – V., 1991. – P. 58–64.

kituose iki 1838 m. rašytuose jo darbuose rašyba tokia pat, kaip ir IE lietuviškų įrašų. Tačiau "Istorijoje žemaitiškoje" tų įrašų tėra tik dalis. Jų aptinkama "Būde", "Pasakojime". Tolimesni IE tyrinėjimai, matyt, leistų patikslinti "Istorijos žemaitiškos" užbaigimo laiką.

IK 36x23,3 cm formato, turi 46 lapus, rašyta ant geresnės kokybės, baltinto popieriaus. Šioje knygoje yra įrašų 39 ir 41 psl., iš kurių matyti, kad jai S. Daukantas panaudojo tarnyboje sugadintus ar nebereikalingus lapus. Jos 39 psl. surašytos knygos, išėjusios daugiausia 1836 m. IK laikytina Peterburgo laikotarpio užrašų knyga. Bet pirmuosiuose jos puslapiuose yra išrašų iš įvairių leidinių, kurių vėliausios datos 1822–1827 m. Gali būti, kad IK buvo sudaryta iš lapų, rašytų įvairiu laiku, dar net Vilniuje, nes knygos pradžioje esančių lietuviškų tekstelių rašyba artimesnė rašybai, kurios S. Daukantas laikėsi savo darbo pradžioje.

Trečioji – "Įvairių išrašų knyga" (II; LLTIR, FL(SD)55) yra pirktinė su kartoniniais viršeliais raštinės knyga, 33x19,8 cm formato, turinti 35 lapus, iš kurių prirašyta 11. Antrajame jos lape randama 1848 m. data.

IK būtų galima pavadinti bibliografinių užrašų knyga. Tačiau iš spaudinių charakteristikos matyti, kad bibliografinių duomenų kaupimas buvo susijęs su savišvieta ir švietėjiškais sumanymais, o ne su bibliografijos rinkimu ir skelbimu. Leidinius S. Daukantas apibūdino priklausomai nuo to, kokią reikšmę jiems suteikė. Neretai jis žymėjo ne tik jų autorius, pavadinimus, išleidimo metus, bet ir nurašė reklaminį skelbimėlį (pvz., *Blancard. Manuel du commerce des Judes, on Exposé de celui que les nations europeennes fontets peuvent faire aux Judes – Orientales á la Chochinchine, á la Chin etc. preied'e et suivi de considerations importantes sur ce commerce enrichi d' une carte des mers de l' Asie dressée – por. M. Lapie 1 vol: petit in folio de 600 pages 1806.24 franc p. 9*).

Pirmoji IK pusė sudaryta taip, kad kuo lengviau būtų joje orientotis. Leidiniai įrašyti pagal temas (pvz., *Agricultur p. 7, Commerce p. 6, Livres d' education p. 8, Note historique p. 5*). Nuo 25 puslapio, S. Daukantas pakeitė užrašų struktūrą ir knygas įrašinėjo nebe pagal temas, bet pramaišiu – kartu ir mokslines, ir vadovėlius, ir praktinio pobūdžio knygeles. Todėl, norėdamas geriau orientotis tarp knygų gausos ir įvairovės, jis kai kur pridėjo trumpas pastabas. Jos daugiausia lenkiškos (pvz., *koniecznie potrzebne; bardzo ciekawa i pożyteczna; bardzo interesująca dzieło Alterthums – Wissenschaft; z wielką pochwałę przyznają kryticy; Nauki daiqcie poznawać zrzrodła historycznie*), bet pasitaiko ir

lietuviškų (pvz., *turi tou kni pyrky; daug apie Lankus*). Tos pastabos rodo, ką S. Daukantas vertino, kokias knygas ketino įsigyti, o kurias – tik perskaityti. Nežinia, ar jam pavykdavo gauti visas norimas knygas. Kai kurie įrašai sakytų, kad jis naudojosi ir prenumeratos paslaugomis (pvz., *Universal–Lexikon der Handelswissenschaften perenumeration: Sebr. Schumann in Leipzig zapisywać się bey Hoffmann et Campe in Hamburg 16 gros. albo 20 gr. albo 1 Flor; IK, p. 40*).

Iš S. Daukanto užrašų knygų aiškėja, kad jis skaitė įvairius prancūziškus, vokiškus, rusiškus, lenkiškus periodinius ar tęstinius leidinius (pvz., *Bibliographie de la france ou journal général de l'imprimerie et de la Librairie; Allgemeine Hamburgische Zeitung; Allgemeine Handlungs Zeitung; Allgemeine Landwirtschafts Zeitung; Leipziger Litteratur Zeitung; Die Morning Chronik; Nowy pamiętnik Warszaw; Записки Археологического - Нумизматического общества*). Tarp knygų sąrašų, tekstų išrašų, mokslinių traktatų referavimų galima rasti ir buitinių įrašų. S. Daukantas, pavyzdžiui, yra užsirašęs batų tepalo paruošimo būdus, vaistų receptą, keletą patarimų, kaip gydytis nuo epilepsijos, kaip paruošti žiemai žuvį (IK, p. 7, 23, pvz., *На одну бутылку ваксы 1/4 фунта слоновой кости 2 лота купарного масла 2 лота соленой кислоты. IK p. 23, liczy się choroba Świętego Walentego temi sposob: przed samem padnieniem kiedy patient zaczyna czuć ból, daie się mu zoraz więkę laskę drzewa kłoczkowe które rosnie okolo Lublina*). Įrašus jis retkarčiais palydėjo sentencijomis. Jas dažniausiai ėmė iš perskaitytų veikalų, o kai kada gal ir iš gyvenimo patirties (pvz., *Miec wiele nieprzyacioł a mało przyacioł, iest wielkiem nie szczęściem, IK, p. 2; vocabulata sunt nota rerum Cicero, IE, p. 23; Non est generosorum hominum res alienas quaerere, et pati sua per ignaviam amitti, hist. Lib. V. Dyonizius z Halikarnasu, IK, p. 6, 46, 66*). Dionizijaus Halikarnasiečio posakį S. Daukantas yra įrašęs keletą kartų. Jį kaip moto jis panaudojo visose savo istorijose.

S. Daukanto užrašų knygos padeda geriau suprasti, kaip keitėsi jo kūrybiniai interesai. Ankstyvieji įrašai, daryti apie 1822–1830 m., yra iš istorijos, kalbos, mitologijos, geografijos, politikos, ekonomikos, pedagogikos. Vyrauja išrašai bei knygų perpasakojimas iš istorijos ir kalbos mokslų, kurie S. Daukantui liko svarbiausi visą gyvenimą. Apie 1834–1836 m. knygų sąrašuose įvairovė darėsi didesnė. Kaip žinoma, romantikai Lietuvoje buvo ir švietėjai. Ekonominiu bei kultūriniu švietimu jie stiprino tautos egzistavimą. Nespausdintos brošiūros „Pamokslas kaip gires kirsti,

sėti ir diegti” pratarinėje (rankraščio data 1854 m. LTIB, FI (SD)20) S. Daukantas rašė: “ (...) *kórsaj szirdingaj gejdí, kad musû irba arba gaspadoryste klestietu, kajpo pirmasis pamatas wissokios tájmos diel kiekvieno žmogaus szioie pasaulieie gywoientio, ir tejpat ajszkėj regi, iog géros gaspadorystios niekajp negal jistejgti musû gadynieie be pagatbos raszto* ” (p. 12). IK (27–72 psl.) daugiausia prisirašyta praktinio pobūdžio knygų. Jų temos apima visas žmogaus veiklos sritis, pradedant nuo jo vaikystės (vadovai tėvams apie vaikų auklėjimą ir sveikatą), iki mirties (knyga apie antkapių statymą). Tai daugiausia vokiški leidiniai, kuriuos S. Daukantas susirašė iš laikraščių, žurnalų, prospektų. Gausiausiai jo prisirašyta įvairių disciplinų sričių vadovėlių, iš kurių daugelis galėjo būti aktualūs aukštesnio tipo mokykloms (pvz., *Theoretisch-praktisches Lehrbuch der Stylistik für Ober Classen höherer Schulanstalten ...*, IK, p.72). J. Lebedys yra pažymėjęs, kad S. Daukantas nesidomėjo matematika, chemija, fizika, t.y. tiksliaisiais mokslais. Šių sričių knygų nebuvo rasta jo bibliotekoje³. Bet IK esama įrašyta ir knygų, susijusių su tais mokslais (p. 66). Tai rodo, jog S. Daukantas sekė visokią literatūrą, darė išrašus, o prireikus, matyt, būtų ėmęsis rengti ir trūkstantą fizikos vadovėlį.

Solidūs teoriniai vokiečių, prancūzų, anglų autorių darbai iš pasaulio istorijos, kultūros, religijos ir pan. S. Daukanto buvo užfiksuojami, be abejo, ne tik savišvietai. Jau pirmuosiuose IK puslapiuose (rašyta apie 1822–1827 m.) įrašyta: “Академия надписей и словесности учреждена L.XIV. и более ста лет ревностно трудится для обогащения Исторической Литературы нравы. обыкновения, монументы, древности, составляют предмет ея любопытных изысканий. Она по сие время выдала более 40 томов, которые можно назвать золотою миною Истории. Вы не знаете, что были Египтяне, Персы, Греки, Римляне, если не читали записок академии, gevisa, eя vetat mori” (p. 9). S. Daukantas, matyt, jau anksti ėmė galvoti apie “Žemaičių akademiją”, kaupė būtiniausių knygų bibliografiją. Joje randami politinio turinio veikalai (pvz., *H. H. Meyer “Der Staat, aus zwei Elementen, dem politischen und religiosen, bestehend”*, IK p. 54) leidžia daryti prielaidą jį brandinus Lietuvos valstybės idėją.

S. Daukantas – kaip būdinga romantikams – tautos kalba ir istorija domėjosi kartu. Jo pažiūros į Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą ryškėja iš istoriografinių veikalų, laiškų, straipsnių, o užrašų knygos supažindina plačiau su šaltiniais, kurių veikiamas, jis kūrė savo istorijos ir kalbos

koncepcija. Čia randamos šviečiamojo ir vėlesnio meto žymiausių mąstytojų pavardės, pradedant G. Leibnicu (IK, p. 49), iškėlusiu visų kalbų vertingumo mintį. IK dažnai sutinkama J. Thunmanno, linkusio į slavišką lietuvių kalbos genezę, pavardė (p. 12, 13, 19). S. Daukantas mini J. Chr. Adelungą, A. Wagnerį, E. Boppą, J. C. K. Grimmą, A. F. Pottą, W. Humboldtą, pažymėdamas, kad jie pirmieji į kalbą pažvelgė filosofiskai (IK, p. 49). Toje pat IK (p. 50) vokiškai įrašyta, kad išėjo leidinys iš lyginamosios kalbotyros apie gramatinių formų įtaką idėjoms. Yra įrašų, kur minimas A. Schlegelis. Pavyzdžiui, pasizymima, kad 1827 m. Berlyno Akademijoje jis skaitė paskaitą apie dualį, 1828 m. Prancūzų Institute – apie graikų kalbos plusquamperfektą, 1825 m. antrame tome *der indische Bibliothek* rašė apie Bhagawad-Gitą (IK, p. 50). Neliko nežinomi P. Bohlenas, R. K. Raskas, T. S. Vateris. Daugiausia minimas J. G. Herderis, kurio veikalai pavadinami *Trudy zdrowie i radosc* (IE, p. 21). Peržiūrėdamas S. Daukanto biblioteką J. Lebedys joje neaptiko J. G. Herderio veikalų. Tačiau ten, matyt, jų būta. Pavyzdžiui, IE S. Daukantas yra įsirašęs J. G. Herderio “*Sämtliche Werke zur Philosophie und Geschichte*”, pridėdamas pastabą: “*Naypotrzebnieysza i naylepsza wiadomośc o religij, chciąc <o> pisać o religij d. L. nieodbicie trzeba czytać*” IE, p. 22v.).

Visų suminėtų autorių darbai darė įtaką filosofiniam S. Daukanto požiūriui į kalbą ir istoriją. Tuo tarpu jo praktiniam kalbos vartojimui bene didžiausią įtaką turėjo N. Karamzino teorija apie rašomąją kalbą. Kaip rodo nedidelis įrašas IK (žr. publikaciją), S. Daukantas anksti susidūrė su N. Karamzinu ne tik kaip su istoriku, bet ir kaip su rašto kalbos novatoriumi. Jis pirmasis Lietuvoje ėmė sekti XVIII–XIX a. sandūroje Europoje plintančias naujas rašomosios kalbos vartojimo teorijas.

Aprašydamas S. Daukanto biblioteką, J. Lebedys pastebėjo, kad jo knygoje nėra pribraukta ar palikta pastabų, kurios mus supažindintų su pradiniu kūrybinio darbo etapu. Kadangi ir kitame S. Daukanto rankraštiniame palikime neaptikta jo kūrinių planų ar apmatų, tai šios užrašų knygos kompensuoja tuos trūkumus ir supažindina ne tik su idėjų formavimusi, bet ir su medžiagos rinkimu ir pradiniu kūrybos procesu. Šios trys knygos rašytos kūrybingiausiu laikotarpiu (apie 1828–1848 m.), todėl yra dar vienas šaltinis, kuriuo remiantis, galima patikslinti kai kurių

³ Lebedys J. Op. cit. –P. 322.

S. Daukanto kūrinų parašymo laiką ir aplinkybes. Be to, pripažįstant, jog kiekvieną žmogų geriausiai galima pažinti iš jo ketinimų, S. Daukanto užrašų knygose – galima rasti ir jų.

Publikacijai buvo parinktos ištraukos iš visų trijų užrašų knygų. Publikuojant paliekamos visos autoriaus klaidos, sutrumpinimai ir pan. S. Daukanto išbraukti žodžiai pateikiami tarp skliaustelių, gotiškos raidės keičiamos lotyniškėmis, rusiškose ištraukose vietoj *i* rašoma *u*, vietoj *ѣ* – *e*, žodžio gale nežymimas kietinamasis ženklas *ѣ*.

IŠRAŠAI IŠ KNIGŲ

Rzecz godna uwagi że wszystkie rzeki w Pruskim Litewskim ięzyku w Łotyszkym ięzyku są rodza(i)u żeńskiego np Daugawa, Wenta Jura Wylyiy v Nerieda Dubisa Newieža etc. etc. Wyins tikta Nemuns tiera rodzaiu męzskiego, rze(c)z więc iest naynewiejsza że nosi imie swoje od Kartaginskiego wodza Nemon. –

O rasi <rases> er tokiu rases kuryi paskaitiusis esztars, Wieszpatie Aukszcziausis kou, buvom, kou szendeina <esam> tapom.

Euu! cze szenden turem žuty, žeisty, opouty, myrszontis sugriusty koposy, wyiny sopieiy kyty, dejawa, kyty ont gała myrdamis akis narsty.

1827. 17 день июня Еврей Канторовичъ для принятия Лютеранскаго испаведания от штрафа за контрабандные товары освобожден.

capere v noli nostra vel ede tua. horat:

Poiata corka Lysdeiki czyli Litwini 14 wieku T. 4(p) Bernatowicza w Warszawie

De primis vestigiis religionis christiano inter Lithuanos propagato. Regiomonti. 1810.

Mackenzie's Works, ma bydz bardzo ciekawe dzieło, gdzie dworka i sentimentalnego człowieka opisuie. – (p. 1).

XXX

Вейсе. Со всех сторон осыпали его благодарностию, когда он изврал свои еженедельные листы: дети благодарили за

удавольствие а отцы за видимую пользу... которую сие чтение приносило их детям. Он издает ныне Переписку фамилии друга детей Карамзин в своим вояже.

Лучшия письма на Руском языке писали Фон – Визин Карамзин и Муравьев. –

Nauka obycajowa dla ludu, Którey autor est Grzegorz Piramovicz przystowie zacięty Żmudzin. – <aparty> – dyrb sau eit sau, giwen sau rasza sau. dainiou sau, sau jokas przez to sobie swobodę oznacza¹.

ar ne žiamy pardawy – sied ar ne žiamy pardawys.

Некоторые в разныя времена коснулись изыскания древностей и нравов. Росииских. Таковыми были Миллер и Фишер. – Сибирь, новая земля в разсуждении России преимущественно привлекла их внимание их. Славные Современники наши, Палась(?), Лепехин, Георги аставили достопамятныя знаки любопытств (р. 10).

IŠRAŠAI IŠ KNĮGŲ APIE ETNOGRAFIJĘ IR ISTORIJĘ

Mieysce naktorym wieczny ogien drzewym dębowym palili, nazywali Znic – Władza najwyższego, kapłana Krewe, tak była wielka że Parusne, Zemgale, Lelgale, Zemate, Jatwieza ir Letuwe ne wen io pateis, bet iego sług ziego lasku przybyłych słuchali Stryikow: K. 4. stroni: 142.

[Parašėje įrašas:] fałsz rusne rusene od rusieti žnicz znaczy žinicze od žinoti² (l. 1).

XXX

Dziwić się trzeba że i w takiej ciemności w Polsce Litwie Prusach i Rosyi

¹ Plg.: “(...) arba klausiančiam, ką beveikia kas yra atbyloma: “dirba sav, medžioja sav, gyvena sav”, rodydami tais žodžiais jį dar lūšą bei linksmą esant” (Daukantas S. “Lietuvos istorija” – 1893. – T. 1. – P. 52).

² Plg.: “Visųsenoji žinyčia, rodosi, Rusnėje buvusi. Nū garsumo tos Rusnės žinyčios, apie kurią viršiaus minavojau, praszaliečiai vidutiniūse amžiūse ne vien apigardas Parusės, bet Žiamaiczius, Lietuvą, Kurszą, Žiamgalius, Letgalius, Krėvius arba Kriviczius, Merus, Muromus, Vezsus, Igumius vadino Rusija nu to, jog tos visos giminės klausė visųaušgesčiausio kunigo, nu praszalaiczių Krive–Kriveite vadinamo” (LI, I. – P. 77).

i take ieszcze slady starożytnych narodow zostałosię . <ktory> ten kray niekdys zamieszkiwali – z resztą ich związek rozerwany, opowiadanie niepelne, ir trumpas passakas äussert mangelhaft sint – noris w tym samym klimacie mieczkają jak finowie Niemcy, Polacy iednak ich charakter sposob życia, obyczaię, Genius sposob myslenia inny iest. Wierca Litwinow nigdy zdaie się nigdy niepanowalo zadzy podac potomsci dzieje swoich przodkow, kad tu tarpu kittas gymynes ius suraszę. Wer mit der Beschaffenheit ihrer Sprache bekant ist, der wird wohl wissen, daß es kaum möglich sey, Ein Wort statt eines andern zu nutzen, ohne die Harmonie der Zahlen, die vom Verstande derselben unzertrenlich ist, zu zerzthören. Ktorzy podali swoię dzieje. Z Litwinami było co innego. Bũ wisu didiausie akliebie. – Wiera prijemus pradieję Lotynyszka kalbiete – Kadgi Letuwe iszmokusis Lotynyszka schönen Wissenschaften treiben, butum mokiusis, bet Teologiję ir metafizyku, kursay mokslus wisso Europo it onkritiu kokiui bũ. Swiets noris nurieję ukata dainiũte, bet nebũ zmoniu kas sulusus iu dainės (l. 5v–6).

XXX

Basilius Rachwald des Boris Sohn Xiąze Połocki, był le(c)z zdaię się i Litewski nieka kita ape ij nerasha kaip tikta lacniga riedidams iszkarszēs ir palykes sunu Lebu ir Prakседа dukteri. Paraskouia

Ukes Basilaus Lebus su Prakседы pasidaliję. kuri katram dalēs klũ niera zynoma, nieka niera zinoma ape Lebu, kaip tikta is tujau myres, ir sesũ io wisa ukę igawusi i valdę. Ji buwusi dede meldieję, paskũ isz Greku wiera i kalatyku palyka sauo gymyne ir i Rima i Rima popieziaus koju bucziũte ir religiuu lonkite kur ir myrę³. – S. 173. (l. 9 v.).

XXX

Skyrmont. 2gi

ustawicznie walczył z Rusinami i ich zwyciężał. Zbil Miceslaus kuneg. Gudu butyna teis Pinsku, paskũ <issi>wietraoję pati miesta įsilaužę ir suardę. Terowia pasidawę. Pozniey zbił Tatarow Baloklay. Skirmont wiał także drugą wyprawą Czernikow Mozera i Tarazovia ir su Letuwu sunierę tus krasztus.

Kukawaitis pakaiu padarę su Gudas ir giwoiė tile. – is turiejė weina dukteri, kuri isztekiejė už Gredraitį –

Tas Gedrus arba Gedraitis bū d. Le ku Tas tepat giwena spakaine diel to mylemas bū nu Zemaitiū ir Letuiū (l. 10).

Jo sunus Rimgauts

Rimgauta noriejė Gudu Kūneg. butena nuweikte, darin sutraukusis dide karauna Gudu ir Tautoriū, eje ont Letuiū, ir teis Mogilne sutyko Letuos karaume daug mažne musza bū dide kruwena, zwyciestwo długi czas było wątpliwe,. Bet Rimgauts <pargalę weję> paweikę ir toky pargaly apturiejė kokios iki sziole Letuwe nebū apturieiusis. Tris Jenerola Gudu palyko karweitie pats Cars uōs ispruka.

Niekturzy dowodza że Woiselk mušial odprzysiada się, że chrzescianskię wstępniał s. 179.

Trzeba koniecznie prz(e)czitać Sachsen und Polen von I. G. Dyk. Leipzig 1810 (l. 10–10 v.).

XXX

Pirmoie kare kare su Gudas. 1083 Kierna ir Gimbutis, užem Braslawa Gudams od Jzaslawa.

Antroje kare Erdzwyls atem. Gradna Brestu Nowogrodeka (irki Mozyriu) ir Palesi. 1218.–

Tretioje kare su Gudas Mingaiło uzem, Polacka. 1220⁴.

Ketwirtou kare su Guda. Musza teis Jasioldu upe Shirmamt užem Pinska Tura.

³ Plg.: “Kunigaikštiją paveldėjo jo sūnus Rikvaldis, gudiškai Rogvolodas, ant krikšto pramintas Vasilijum, to sūnus buvo Glebas ir duktė Prakseda, perdėtinė klioštoriaus Išganytojo, ilgainiui ta nukeliavo į Rymą ir tenai, dievobaimingą gyvenimą vesdama, mirė metuose 1239, kurią popiežius Grigalius X paskaitė už šventą metuose 1273” (Daukantas S. Raštai. – 1976. – T. 2. – P. 76).

⁴ Plg.: “Vienok ta karė negaišino lietuvių nuo kitų žygių: kaipogi kunigaikštis Lietuvos Mingaila, negalėdamas būtinai užkariauti nė kokios srities šiauriniuose Guduose, o norėdamas įgyti valstybę mažajam savo sūnui Ginvilai, ryžos užimti Balostekės arba Polocko, pilies ūkė. To dėjesis, tą metą traukė su kariauna į Polocką, ūkininkai jos niekaip nenorėdami įleisti, išėjo prieš ir ištiko ties pilele Gorodene į aiškią mūšą (...), netrukus Lietuvos kunigaikštis Mingaila (...) mirė 1192” (Raštai. – II. – P. 75).

Pinktoie kare Gudu: kurioje Kukwaitis ir Skirmant užem 1223, Czernigawa Karaczeva, Staraduba uzieme ir Wissa ewerije (l. 12).

XXX

Wais gintos arba Waisgintos, leip eszaugte tyms kanapems tep auksztymys kaip asz esu yr ne leisk mus plykus waiksziote”. Czynili ofiary umarłym co nażywali się deinas Deiva, i błogostawili umarłych, ich szczęście a przeklinali niewolę Niemiecką. Mowili, idz nieszczęśliwy z tego nędznego swiata do lepszego gdzie nie tobe niemcy lecz niemcom będziesz rozkazywał⁵ (l. 26v.)

IWAIRIŲ ĮRAŠŲ KNYGA

Co do bogactw książąt Ostrogskich dosyć tu nadmienić że sławny na początku XVI wieku bohatyrskimi dziełami Konstanty Xż Ostrogski co wygrał 33 bitw wstępnych, miał dochodu rocznego milion dwakroć sto tysięcy złotych owczesnych, co ewalując podług tabelli T. Czackiego, czyni przeszło dziesięć milionów złotych polskich. Marszałkował u niego jeden z wojewodow, któremu 70.000 pensyi rocznej płacił T. Święcki – Opis starożytnej Polski T. 2. – Assystujących paniąt, jak nazywa Niesiecki, czyli bawiących przy jego dworze i naiego stole, bylo do dwóch tysięcy. Wygasta tyle z bogactw sławna rodzina na Januszu księżęciu Ostrogskim który założył w r. 1609 ordynacyą zamazną. Ztąd przysłowie – Bogaty jak Ostrogski rozumny jak Herburt. Fr. Starowolski Obraz wieku panowania Zygmunta III. T.I str. 182.

T. I str. 182. T. I. f 86.

Co król dał, to Gasztołd wydarł. y co pan dał to Gastołd wydarł. – Tom. I. f 177.

Stanisław Białecki w jednym zkazan(iu) swoich pisze: Dla czego najwięcej na wsiach Bartkow? /: imię skrócone Bartłomieja:/ co chłop mowi,, to Bartek. Oto dla tego, że jak Sgo Bartłomieja, tak biednych chłopkow dra wszyscy ze skóry. Kazanie na S. Bartłomieju Tom. I. (f 86) f 183.

dórsars

U boku zakrzywiona szabla do cięcia i rąbania; pałasz pod lewem

Kolanem przymocowany do siodła, zweżony ku spodku czworograniasto konczaty, długi na pięć stop, ze spodem rękojeści płaskim, dla tem silniejszego przebicia leżącego już na ziemi nieprzyziaciela. Nad to czworograniaste ostre młodki, z długą rękojeścią dla rozbijania zeżalnych pętlic i spięcia zbroi. W rękę dzierzeli kopiją na 19 stop długą wydrażoną od konca do rękoscia reszta z pełnego drzewa. Na koncu kopij u ostrza chorągiewki odmienych kolorow, na cztery lub pięć łokci długie dla postrachu nieprzyziacielskich koni. Spływały im z tyłu Lwie, Tygrysowe lub Lamparcie skory. od bark wynosiły się Orle lub Sępie skrzydła w srebro oprawne zarwno chrzęstem swoim i konie i nieprzyziaciół trwożące, srebrne połącane strzemiona i wędzidla bogate rzędy. Niemcewicz T. I. Pamiętnik o dawnej Polsce T. 3.

<Ja> Krajewski Szlachcic Litewski towarzysz Husarski – przed Masweldym Stawiony – pod Kircholmem. Naruszewicz życie J. K. Chodkiewicza T. I. str. 118. – Pod guzowym. Hołownia złamawszy szyki przedarł się do namiotu Krolewskiego spytał a gdzie ow Szwed.

Dwa dragany a cztery kapitany f 209. za Augusta trzeciego więcej było oficerow jak żołnierzy.

ani zminy

ani z czupiny.

Dmuszewski

<Z 1649 roku> Polacy głowy golic zaczęli; pierwszy Laszcz Samuel chorąży Podolski dzielny żołnierz umarł. 1649 roku.

Przysłowie narodowe Kazim. Władisław. Woycickiego Tom. I. w Warszawie 1830 r. u. Hugues et Kermen. Piotrkowski świadek. Trybunalski f 140.

Witius só wite. – sziągnąc na jedne miejsce. wijta sowijti, i wijna wijta suweste. – przysłowie jest u Polakow piac po Litewsku f. 23. – ze do Bogow Litewskich przysłowie do Pioruna, kiedy cię chrześcijańskie świętosci niepomagają idz do Pioruna. f. 25.

Wiemy ze w Litwie wiece nawet słowiańskie tak dawno wyszły ze zwyczaju, że oni dzieje niepodają; znikają one gockim wpływem na Litwę. Kraszewski fol. 473.

⁵ Płg.: “Wajsgamtos tiewali augink mums līnus auksztus sólig māni, kad mes plīkas newaksciotumēm” (Daukantas S. “Budą...” – 1845. – P. 139).

Xiążęta wielcy i mniejsi <rządzą> absolutnie rządzą życiem i majątkiem poddanych, Xiążęta m(n)iejsi <absolutnie> kmieciem i niewolnikiem, ostatnimi szczeblami budowy towarzyskiej, na której plecach cały gmach spoczywał; aż do Zygmunta Augusta, absolutność daje się czuć w rządach Litwy różni ją jeszcze od Polski. – I. S. Kraszewski Wilno od początku iego do roku 1750 T. I. fol. 473. Wilno 1840. r. Nakładem i drukiem Jozefa Zawadzkiego.

Wyszła ta Kronika mianowicie Litwę obchodząca z szumnym dodatkiem, że nigdy jeszcze swiatła niewidziała, pod następującym tytułem malującym już, jak się nam zdaje, charakter autora i dzieła: "Kronika polska litewska, Zmodzka i wszyskiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej Wolhinskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej etc. etc. fol: 418. lecz Strykowski Na to supie ciągle W. Xiązat. Coż już się temu dziwic, gdy nieraz udało mu się Litwę nazwac Rzeczpospolitą!! fol. 473.

Co się tycze Elekcij te porobił Strykowski poprawując swoim zwyczajem Latopiscow, z podniesienia ogłoszenia i przysięgi holdownikow czyniąc Sejmy i Elekcyę, mierząc historiją dawną, miarą sobie współczesną i staremi dziejami Polski. fol. 473.

Co tu za nasladowanie wyrozne historij dawnych respublik, jak dziwacznie im prawie o herbie.! fol. 473.

potworzył Litwie Sejmy Elekcyę, nadał jej polityczne instytucye jakich nigdy nie miała, usiłując ją tak wystawic, aby nic od Polski niedziewała się brać i wniczem jej nie ustępowała. Zaiste, w owczas było chwalebne dzis jest smieszne. fol. 474.

<Księga XIV.> Ku koncowi XIV wieku postępując uteskując nad niebezpieczeństwem pisania historij współczesnej. fol. 474. (l. 1–2 v.).